

EĞİTİM YOLUYLA DAVRANIŞ DEĞİŞTİRME

Kuram → Deney → Uygulama

Prof. Dr. Fatma VARİŞ

Günümüzde, eğitim literatürünün üzerinde en fazla durduğu konulardan biri *eğitim yoluyla öğrenci davranışlarının değiştirilmesidir*. Çocuklarımızın ve gençlerimizin eğitimleri ile ilk elden uğraşan öğretmen ve ana-babanın bütün uğraşları, şu ya da bu yaklaşımla, onların davranışlarını değiştirmeyi amaçlamaktadır. Annenin çocuğunu paylaşmasında, öğretmenin öğrencisini eleştirmesinde, hatta, genelde, yetişkinin genci değerlendirmesinde davranış değiştirme motifi yatmaktadır. Bugün öğretmen yetiştiren kurumlarda, öğretmen adaylarına, bu, bir ilke olarak kavratılmaktadır. Bu öğretilerin, okullarımızda, sınıflarda ne derece gerçekleştiği konusu incelemeye değer. İlköğretimde, sınıf öğretmenliği ile, nisbeten, öğrenciyi merkeze alan yaklaşım, orta öğretimde, konuyu merkeze alan bir zihniyet ve tutuma dönüşmekte, öğrenci davranışının değişmesi gözardı edilmektedir. Bu durum, yüksek öğretimde davranış değiştirme işini büsbütün güçleştirmektedir.

Okulun işlevi eleştiriliyor

Okulun öğrencide davranış değiştirmediğini, yalnızca bilgi aktarma ve ödünç verilen bilgiyi not karşılığı geri alma işlevi gördüğünü izleyenler, genellikle, dikkatleri öğrenci üzerinde toplayan, öğrenciyi, öğretmen için düzenlenmiş bir okul atmosferinden, içten, insancıl ve aynı zamanda doyurucu ve gerçekçi bir ortama kavuşturacak yenilemeleri özlemektedirler. Dış dünyanın bir kısım çağdaş eğitimcileri ise, konuya en köklü biçimde yaklaşarak ve okulu, sarsarak kendine getirmeye çalışmaktadırlar.

“Okulsuz toplum” adlı kitabında Illich, not verme esasına göre düzenlenen okulda, öğrencinin öğrenmediğini, bu kurumlarda öğrenmenin yerini diplomanın aldığını, sonuç olarak, okulun öğrencide davranış değiştirmediğini öne sürmektedir.

Küçük çocukların okul problemleri üzerinde duran John Halt ise 1972 yılında yayımladığı “Özgürlük ve Ötesi” adlı kitabında, çocukların başarısızlıklarını öğretmenlere, okullara yüklemektedir.

Paul Goodman, “zorunlu yanlış eğitim” ve “anlamsız büyüme” adlı eserlerinde, gençlerin davranışlarının örgün eğitim yoluyla değil, fakat, daha çok, tesadüfi yaşantılarla değiştiğini işlemektedir.

Ülkemizde eğitim süreçlerinin sık sık eleştirilmesi, karar verme yetkisi olan her görevlinin “eğitimde reform” deyimini kullanması, temelde, öğrenci davranışlarının sürekli olarak geliştirilmesine duyulan ihtiyacı yansıtmaktadır. Bu makalede, davranış değiştirme sürecinin evrimi, kökenleri ve bu konuda uygulanan sınıf-ıçi yaklaşımlar, alandaki araştırma literatürüne dayalı olarak, ele alınmaktadır.

Olumlu davranışların ihmali:

Olumlu davranış nedir? Bu soruya geniş açıdan bakıldığında, yanıt, çağlar boyunca, sosyal soyacekim yoluyla bu güne süzülerek gelen kültür değerlerinde bulunabilir. Soru, örgün eğitim açısından ele alındığında, cevabı, tüm nüfusumuzu ilgilendiren Milli eğitim amaçlarında aranabilir. Davranışların olumlu niteliği, kuşkusuz hızla değişen toplumumuzda, kültür dinamizmi sonucu, mahiyet değiştirmektedir. Nitekim, genç kuşaklardan bu gün beklediğimiz davranışlar, elli yıl öncesinin beklentilerine uymamaktadır. Eskiden ilkokula giren çocuk, “sus”, “otur”, “ellerini sıra üzerinde kenetle!”, “etrafa bakma!”, ihtarlarıyla karşılaşırken, bugün, okulda, her sabah, çocuklar günlük haberleri paylaşarak konuşulmakta, ünitelerin plânlanmasında, işlenmesinde ve değerlendirilmesinde öğrencinin katkıları sağlanmakta, grupla çalışma tekniklerine geniş yer verilmektedir.

Okul dışında, yetişkinlerin, çocuk ve genç davranışlarını yargılamaları ise, kendi sosyal ve kültürel değerleri ile sıkı sıkıya bağıntılı olmaktadır. Özellikle, çocukların olumsuz olarak nitelenen küfür, yalan, kavgacılık, saldırganlık vb. davranışlarında, hemen bütün yetişkinler, aynı kötü notu vermekte ve genellikle aynı doğrultuda değerlendirmektedirler. Olumlu davranışlar konusunda görüş birliğine varmak güç olmaktadır. Derslerini günü gününe çalışan, büyüklerine ve arkadaşlarına karşı saygı ve sevgi dolu öğrencilerin davranışları dahi, çoğu kez, farklı öğretmenler tarafından farklı biçimde değerlendirilmektedir. Okulun genel ve spesifik amaçları, olumlu öğrenci davranışlarını belirlediği halde, bu amaçlar, genellikle bertaraf edil-

mekte, belli konuların öğretimi ve olumsuz davranışlar üzerinde durulmakta, olumlu davranışları pekiştirip geliştirmektense, olumsuz davranışları azaltmak, hemen hemen öğretmenlerin ortak yaklaşımını oluşturmaktadır. Davranışlara böylesine yaklaşımın nedenleri bu kavramın evriminde yatmaktadır.

Olumsuz davranışlar vurgulanıyor

“Her davranışın bir nedeni vardır” ifadesi, yüzyılımızın ürünüdür. Bu anlayışın gelişmesi çok zaman almıştır. M.Ö. 3.'cü yüzyılda İsparta sitesinde bedenlen ve ruhen özürlü çocuklar ölüme terkedilmiştir. Eski Romada çocukların satılması yasaldı. Bu yasalara göre çocuğu satın alan kişi onu istediği işte kullanabilirdi. 19'cu yüzyılda İngiltere'de, çocukların davranışsal sorunları hapsedilmelerine neden olurdu. Okulda dayak atma ise neredeyse günümüze kadar süregelmiştir. A.B.D.de 1916 da çocuk çalıştırma yasağı çıkıncaya kadar çocuklar çalıştırılmıştır. O yıllarda ABD de dayak, bakımsızlık ve açlık yüzünden ölen çocuk oranı, kazaların sebep olduğu ölüm oranından çok daha yüksekti. 1.

Günümüzde dahi, çoğu kez, çocuğun duygusal problemleri, davranış bozuklukları olarak nitelenmektedir. Çoğu hallerde çocukta görülen kişilik sorunları asabiye konusu sayılmıştır. Asabiyeciler, çocuğun davranışlarına psikoterapik yaklaşımda bulunurken şu sayıtlardan hareket etmişlerdir:

- (i) Her problemlı davranış, gizli bir nedenin belirtisidir.
- (ii) Çocuğun olumsuz davranışını değiştirmek için çocuğa duygu ve düşüncelerini ifade etme şansı verilmelidir.
- (iii) Davranışların değişmesi için çocukla terapist arasında iyi bir ilişki kurulmalıdır.

Bu sayıtların geçerliğı tartışmasız sürerken, Ulman ve Krasner², davranışların nedenlere bağı olduğunu, psikolojik çatışmaların problemlı davranışları doğurduğunu, buna göre, bu gibi davranışları değiştirmek için önce nedenlere inmek gerektiğini ifade ettiler. Öğretmenler ve veliler için fazla pratik katkı getirmeyen geleneksel psikoterapinin eleştirilmesi ile yeni bulgular elde edilmiştir. 1972 yılında Subotnik, geleneksel psiko-terapiye tabi tutulan çocukların çok az

1. Levitt, J.E., *The Battered Child*, Morristown, N.J: G.L.C. 1974.

2. Ulman L. P., Krasner, L., *Case Studies in Behaviour Modification*, Newyork, Holt, Rinehart, Winston, 1965.

davranış değiştirdiğini bulmuş ve insan davranışları hakkında araştırmalar çeşitli sınavların ve seçeneklerin gelişmesine ortam hazırlamıştır.³

Bu seçeneklerden biri psiko-dinamik psiko-terapi olmuştur. Bu yaklaşımda çocuk ile terapist "davranış değiştiren kişi" arasında sıcak ve insanca bir etkileşimin gelişmesi önem taşımıştır. Psikiyatriden psikolojiye dönüldüğünde, başlangıçta konu yine olumsuz davranış olmuştur.

Davranışlara deneyci yaklaşım:

Davranışçılık okulunun öncüsü J.B. Watson, davranış değiştirme sürecine daha pratik açıdan bakmıştır. İçerik bakımından felsefe ile uğraşanlara bırakıp, psikolojiyi insan davranışlarını tahmin ve kontrol eden pozitif bir bilim olarak ele almıştır. Ona göre organizmayı tepkilere "davranışlara" iten belli uyarıcılar vardır. Geniş ölçüde şartlanma teorisine dayanan bu anlayış doğrultusunda Watson ve Rayner, çocukta korku davranışını denediler.⁴ Bunun için denek olarak, onbir aylık bir çocuk aldılar. Bu çocuğa beyaz bir fare verdiler. Çocuk bir oyuncak alırcasına fareyi aldı. Ancak alır almaz aniden bir ses çıkarıldı ve çocuk ağlamaya başladı. Klâsik şartlanma uygulanarak, çocuk her fareye dokunmasında bağırды ve yalnızca fareden değil fakat bütün tüylü şeylerden korkmayı öğrendi.

Bu deney, davranışların öğrenildiğini ortaya koydu. 1924 yılında Jones, korkuyu ortadan kaldırmayı denedi. Denek rahat bir iskemleye kondu. Önüne sevdiği yiyecekler götürüldü. Beyaz bir tavşan, kafes içinde yakınına bırakıldı. Haz veren bir uyarıcı ile birlikte gelen tavşana karşı çocukta olumlu bir davranış gelişti. Jones, bu deneyde çocuğun yanına tavşan seven çocuklar getirdiğinde aynı sonucu aldı.⁵

Mowrer ve Mowrer, 1938 yılında, altını ıslatmayı alışkanlık edinmiş çocukların, bu davranışını değiştirmek üzere benzeri bir deney yaptılar.⁶ Çocuğun altına, ıslanınca yumuşayan ve bağlı bir zilin çalmasına sebep olan bir bez bağladılar. Zil çaldıkça çocuk tuvalete götürüldü. Bu işlem, denek yedi gece altını ıslatmayınca dek tek-

3. Subotnik, L. *Spontaneous remission: Fact or artifact*, Psychological Bulletin, 1972, 32-48.

4. Watson J. B., Rayner, R., *Conditioned Emotional Reactions*, Journal of Experimental Psychology, 1920, 3, 1-14.

5. Jones, M. C. *The Elimination of Children's Fear*, J. E. P., 1924, 7, S. 383-390.

rarlandı. Bu deneye tabi tutulan 30 çocuk, iki ay içinde, 14 aralıksız kuru gece geçirmeye başladılar.

Davranış okulu mensuplarının, davranış değiştirmeye karşı tutum ve savları, deneylerinin mekanik ve verimsiz olduğu, tutum, duygu ve fikirlerde gelişme sağlamadığı, bunların basit fare deneyleri olduğu öne sürülerek eleştirildi.

Öğrenme teorileri devreye giriyor:

Skinner, 1953 yılında, "Bilim ve İnsan Davranışları" adlı kitabında, davranış değiştirme konusunu, öğrenme teorileri ışığında ele aldı.⁷ Lindsley ve Azsin, çocukların işbirliği yapmayı öğrenmeleri konusunu işlediler.⁸ 1985 yılında Gewirtz ve Baer, bebeğe 20 dakika yalnız bırakıldıktan sonra gösterilen ilginin, onunla sürekli (30) dakika meşgul olmaktan daha etkili olduğunu gördüler.⁹ 1959 yılında Williams, ilgi çekmek için sürekli ağlayan 21 aylık bir çocuğun bu davranışını değiştirdiler.¹⁰ Harris ve arkadaşları 1964 yılında bir ana okulunda ayakta düzgün duramıyan bir çocuğun davranışları üzerinde deney yaptılar.¹¹ Çocuk, okulda geçirdiği zamanın % 75'inde adeta yerde sürünmektaydı. Öğretmene çocuk ayağa kalktığı zaman onunla ilgilenmesi söylendi, sonuç başarılı oldu. Öğretmen tutumunun öğrenci davranışına etkisini saptamak için, bu kez, öğretmene çocuk yerde emeklerken ilgi göstermesi söylendi. İki gün geçmeden çocuk, bu sefer okul zamanının % 82'sinde emekledi.

1963 yılında Bandura ve arkadaşları, çocuklara saldırgan davranışlarla dolu filmler gösteriler. Filmleri seyreden çocukların davranışları, seyretmeyenlere oranla saldırganlaştı.¹² Bu deney çocuğun boşalmasına yönelik eski psikoterapi anlayışını iyice çürütmüştür.

6. Mowrer O. H. ve Mowrer W. A., *Enuresis*, A. J. Orthopsychiatry, 1938, 8, 436-447.

7. Skinner, B. F., *Science and Human Behaviour*, Newyork, Mc. Millan, 1953.

8. Lindsley, O.R., Azsin N. H., *The Reinforcement of co-operation between children*, Journal Abnormal and Social Psyc., 1956, 52, 100-102.

9. Gewirtz J. L., Baer, D. M., *Deprivation and Satiation of Social Reinforcers as Drive Conditiones*, Journal of Abnormal and Social Psyc., 1958, 57, 165-172.

10. Williams, C. D., *The Elimination of Tantrum Behaviours by Extinction Procedures*, Journal of Abn. Social Psyc. 1959, 59, s. 269.

11. Harris, F. R., etal, *Effects of Positive social Reinforcement on negressed crawling of nursery School Child*, Journal of Ed. Psych., 1964, 55, s. 35-41.

12. Bandura A., etal., *Imitation of film-mediated Aggressive models*. Journal Abn. and Soc. Psyc. 1963, 66, 3-11.

1960 yıllarından bu yana, öğrenme kuramları ile öğrencinin sosyal ve akademik davranışları arasındaki ilişkiye dönük araştırmaların yoğunlaştığı söylenebilir. Günümüzde, davranış değiştirme, yalnızca sorunu olan çocuklar için değil, fakat eğitim amaçlarının gerçekleştirilmesi doğrultusunda kullanılmaktadır.

Benjamin Bloom'un, 1950'lerden beri sürekli olarak eğitim amaçları üzerine yaptığı analitik araştırmalar, temelde, eğitim süreçlerini, amaçlar doğrultusuna çevirmiş ve değerlendirme sürecini amaçlarla doğrudan bağlamıştır. Bloom, öğrenme kuramları ile davranış değiştirme süreçleri arasındaki bağı, ara bırakmaksızın dokuyan çalışmalarını "Human Characteristics and School Learning" adlı eserinde toplamış, çalışmalarında, eğitim amaçlarının gerçekleşmesi üzerinde teknikler geliştirmiştir.¹³ Bu çaba, dünya eğitim çevrelerinde, öğrenme teorilerinin öğretim süreçlerine başarılı bir şekilde uygulanması ve öğretim kuramı geliştirme olarak değerlendirilmektedir.

Deneyden okula:

Bilindiği üzere davranış, bireyin başka bir bireye, bir olaya, olgulara, canlı ve cansız antitelere gösterdiği tepkidir. Öğrencinin gözlenebilir açık davranışları, öğretmen tarafından hemen görülen, değerlendirilen davranışlardır. Kapalı davranışları, tutumları saptayabilmek için belli araç ve tekniklere başvurmak gerekmektedir. Çocuğun duygusal gelişiminin, iki ayrı insan tarafından aynı şekilde değerlendirilmesi genellikle beklenemez. Fakat bir öğretmen öğrencilerinin, konuşma, yürüme, gülme, ağlama sıklığını her gün bir forma kaydedebilir. İlk eğitimin birinci ve ikinci aşamasında çocukta çeşitli davranışların kaydı söz konusudur. "Konuşma, yazın hataları, yaratıcılık, beden hareketleri, hem söz, hem bedenle ifade edilen davranışlar, kaydedilebilen beden-içi "kan basıncı, solunum, kalp atışı vb." "davranışlar gibi". Özellikle 6-7-8 inci sınıflarda erinlik çağına giriş nedeniyle davranışlar çeşitlilik gösterir. Bu davranışları olumlu yöne kanalize ederken, öğretmen alan bilgisini bir *via media*, aracı olarak kullanır. Öğretmen, çocuğun, okulda ve evde farklı eğitim almasından doğan çatışmaları izler. Wahler 1969 yılında, çocuğun davranışının, farklı ortamlarda farklılaştığını bulmuştur¹⁴. Esas olan, okulda

13. Bloom, B.S., *Human Characteristics and School Learning*, N. Y., McGraw-Hill Book Co., 1976.

14. Wahler, R. G., *Setting Generality*, Journal of Applied Behaviour Analysis, 1969, 2, s. 239-246.

kazanılan eğitimsel davranışların okul dışı etkilere egemen olmasıdır. Bunu gerçekleştirmek için okulun öğrencide olumlu davranış değiştirilmesi önem taşır; bu amaçla öğrenci davranışları öğretmen tarafından izlenir ve kaydedilir. Bu kayıtlar, öğrencinin, özellikle üzerinde durulması ve değiştirilmesi gereken davranışların saptanmasına yarar. Bunlara *hedef davranışlar* denmektedir.¹⁵ Hedef davranışların değiştirilmesi için, genellikle bir psikolog-terapist'e başvurulur. Zira bunlar, özel tekniklerle düzeltilmesi gereken öğretmen ve okul psikoloğunun işbirliğini gerektiren davranışlardır. Çocuğu daha sık gördüğünden, hedef davranışların saptanmasını öğretmen yapacaktır. Hedef davranışlar, her zaman, öğrencinin duygusal çatışmalarından kaynaklanmaz. Öğrenci sorunlarının pek çoğu, öğretim-öğrenim ortamı veya aile ortamı ile ilgilidir. Bu itibarla, davranış değiştirme ortamının da çevre, okul veya ev olması gerekir.

Nasıl?

Okulda, öğrenci davranışlarını değiştirmek için ne gibi teknikler uygulanabilir? Öğrencide davranış değiştirmek için hangi süreçlere yer verilmelidir? Bu konuda denenmiş yollar var mıdır? aşağıda kısaca bu soruların karşılığına değinilecektir. Ancak unutmamak gerekir ki, öğretmen, öğrencide yeni yeni davranışlar geliştirme sorumluluğu yanında, olumlu olmayan davranışları da silmek, değiştirmek zorundadır. Bu itibarla, önce, davranış geliştirmede bazı yaklaşımlara sonra da olumsuz davranışları silmede uygulanabilecek yollara yer verilecektir.

A) Davranış Geliştirme Süreçleri:

Övme onaylama

Öğrencinin davranışları, şayet, eğitim amaçları "genel ve spesifik" doğrultusunda değişmekte ise, öğretmen bu olumlu değişmelerin farkında olduğunu hissettirmek amacıyla öğrenciyi onaylamalıdır.

15. İwata ve Bailey, *Reward versus cost token systems*, Jour. of Applied Behavior Analysis, 1974, 7, 567-576.

— Madsem etal, *Rules, Praise and ignoring*, Jour. of App. Beh. Ana. 1968, 1, 139-150.

— O'Leary etal, *The effects of loud and soft reprimands on the behaviour of disruptive students*, Exceptional Children, 1970, 37, 145-155.

— Solomon ve Wahler, *Peer reinforcement control of Classroom Problem behaviour*, Jour. of App. Behaviour Analysis, 1973, 6, 49-56.

Öğrencinin aldığı mesafeyi görür görmez, öğretmen ona "aferin!, çok güzel!" diyerek, sırtını sıvazlıyarak, hatta onu başla onaylayarak teşvik edebilir. Araştırmalar öğretmenden gelen övücü ve onaylayıcı kelime ve jestlerin öğrenci davranışını etkilediğini göstermektedir.¹⁶

Örnek olma

Öğrencide davranış değiştirmenin en etkin yollarından biri de öğretmenin, önce istenen şeyi bizzat yapması ve sonra da öğrencinin kendisini taklit etmesini istemesidir. Bir deneyi önce öğretmenin yapması, bir makınayı önce kendisinin çalıştırması, öğrencinin aynı şeyi yapmasını kolaylaştıracaktır. Bir deneyi veya bir işi önce öğrenciye yaptırıp sonra diğer öğrencilerden aynı şeyi yapmalarını istemek te, aynı sonucu verir.

Ödüllü pekiştirme programları:

Bu programlar genel olarak üç faktörü içerirler. Önce pekiştirilecek davranışlar listelenir; ödüllerin verilmesinde izlenecek kurallar saptanır. Davranış değiştirmek için ödül verme, öğrenciye, öğrenmesi için, bir nevi rüşvet yerine geçebileceğinden, bunun okul programlarında uygulanmasında hassasiyet gösterilmelidir. Teşekkür, iftihar levhası vb. olaylar ile sınıfta öğrenmenin ödüllendirilmesi olaylarının uyandıracığı duygusal gerginlik izlenmelidir.

Programlı öğretim:

Programlı öğretim, akademik konuların belli bir mantık ve bilsel doğruluk çerçevesinde, aşamalar halinde sıralanmasıdır. Her aşama bir malumat içerir. Öğrenciden, doğru maddeyi işaretlemesi istenir; ardından, öğrencinin kendi davranışını kontrol etmesi için doğru cevap verilir. Bu süreç öğretimin bireyselleştirilmesine, öğrencinin kendi gelişim temposu dahilinde gelişmesine yardım eder.¹⁷ Bunun için, öğretim makinaları, bu esasa göre yazılmış kitaplar ve TV programları kullanılır.

16. Becker etal, *The Contingent use of Teacher attention and praise in reducing Classroom behaviour problems*, Jour. of Special Ed., 1967, 1, 287-307.

— Drabman ve Lahey, *Feedback in Classroom behaviour modification*, Journal of Applied Behaviour Analysis, 1974, sh. 591-598.

17. Hızal, Alişan, *Programlı Öğretim Yönteminin Etkinliği*, Uygulamalı Araştırma, A. Ü. Eğitim Bil. Fak. Yayını No: 117, 1982, 255 sh.

Kendi kendine pekiştirme:

Kendi kendine pekiştirme süreçleri, çocuğun davranışlarının geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Öğrenim ortamında buna gereken önem verilmemekle beraber bu konuda deneyler yapılmakta ve olumlu sonuçlar alınmaktadır. Öğrencinin olumlu davranışları ödüllendirilince davranışların birey tarafından kendi kendine sürdürüldüğü saptanmıştır. Keza 1969 yılında Bandura, çocuğun, örnek olarak benimsediği kişinin davranış standartlarını da benimsediğini göstermiştir. Bu gibi durumlarda, çocuğun kendi davranışlarını bu örnek standartlara göre değerlendirdiği, düşük standartlar önünde kendini iyi bulduğu, açıklanmıştır. Buna göre, öğretmenin, öğrencilerde davranış değişikliği oluştururken, ortaya koyacağı davranış standartlarına dikkat etmesi gerekmektedir. Zira yüksek standartların, çocukta doyumsuzluk ve değer eksikliği, düşük standartların ise egonun gereğinden fazla şişmesi sonucunu doğuracağı bilinmelidir.

Açık kural ve ilkeler:

Öğretmenin sınıfta, öğrencilerden ne beklediğini açık ve seçik ilkeler halinde ortaya koyması gerekir. Böylece, önceden ortaya konan kuralların uygulanıp uygulanmadığını denetlemesi ve çoğu zaman öğrencilerin birbirlerini denetlemeleri mümkün olacaktır. Ayrı derslerin ve konuların gerektirdiği farklı davranışlar açık olarak belirlenince çocuk, değişik derslerde ve ortamlarda farklı davranışlar göstermenin önemini kavrayacaktır. Açık ilke ve kurallar, katı bir şekilde öğretmen tarafından yönetilen veya kendi haline bırakılan bir sınıf yerine öğrenciye ve öğretmene denetleme imkânı veren bir öğrenim ortamı yaratacaktır.

Biçimlendirme:

Öğrenme süreklidir; aynen insanın yaşantıları gibi. Örgün eğitim, olumlu yaşantıları peşpeşe pekiştirerek, sonuç davranışlara götüren süreçtir. Bireysel ayrılıklar nedeniyle, davranışların gelişmesi de farklı bireylerde ayrı ayrı zamanlarda oluşur. İyi öğretmçn, orta değer altında kalan çocukları teşvikle, onayla, uyarımla orta değere çeker ve çocuk orta değeri geçince onu över. Burada önemli olan, öğrencinin istidat ve yeteneğini son sınırına kadar geliştirmektir. Bu arada, sınıfta, geri kalmış çocuklara öğretmenin yardım etmesi söz konu-

sudur. Bu gibi durumlarda, öğretmen, yapılması gereken şeyi önce kendisi yapar ve sonra da çocuğun yapmasını ister; çocuk başarınca onu över ve diğer davranışa geçer. Daha geri çocuklar için kullanılan bu taklit yönteminde öğretmen öğrenciye oranla daha aktif olduğundan buna *pasif biçimlendirme* denir.

B) Olumsuz Davranışları Silme Süreçleri:

Davranış silme:

Öğretmen, çocuğun olumlu davranışına dikkat etmez, onu onaylamayı durdurursa, davranış söner, veya sıklığı azalır. Bu halde, olumsuz davranışın üzerinde fazla durulmazsa silinir savı ortaya çıkmaktadır. Oysa burada çok önemli olan nokta, *olumsuz davranış karşısında onun zıttı olan olumlu davranışı övmenin ve göstermenin yer almasıdır*. Bu sav üzerinde, diğerleri arasında, Zimmerman¹⁹, hiddet krizlerini, Wolf²⁰ ve arkadaşları, kusmayı, Brown²¹, saldırganlığı önleyici deneyler yapmışlardır.

Sessizce azarlama:

Kuşkusuz, çocuğun olumsuz davranışını görmezlikten gelmek her hal ve durumda aynı sonucu vermeyebilir. Bu davranışlar sürdüğü taktirde, çocuğu, yalnızca kendisinin duyabileceği bir sesle paylamak gerekebilir. Çocuk, arkadaşlarının duyabileceği bir sesle azarlanırsa, bu çoğu zaman, olumsuz davranışın sürmesine ve artmasına yol açar. Alçak sesle paylama, olumsuz davranışın genişmeden başlangıçta silinmesinde daha etkin olacaktır. Çocukla, ayrıca, bir odada konuşmak ta olumsuz davranışların silinmesine yardım edecektir.

Cezaya kaldırma:

Öğretmenler çoğu zaman olumsuz davranışları yüzünden çocuğu sınıfta kapı arkasında, sınıf dışında cezaya kaldırırılar. Öğrenme sürecinin normal atmosferinin dışına çekilme çoğu kez, çocukta olumsuz etki bırakır. Ceza için dinildiği köşeden arkadaşlarını güldürmeye çalışır. Bununla beraber, çocuğun sevdiği bazı şeylerden ve ortamlardan bir süre mahrum bırakılması, bazı hallerde olumsuz davranışların azalmasını sağlayabilir.

19. Zimmerman, E.H., and Z.J. *The Alternation of Behaviour in a Sepicial Classroom Situation*, J. E. A. B., 1962 5-59-60

20. Wolf, etal, case studies in *Behaviour Modification*, N.Y. Rinehart 1965

21. Brown and Elliot., *Control of Aggression in o Nursery School Clas Jour. of Ex, Psy.* 1065, 2, 103-105

Gevşeme:

Şayet çocuk duygusal nedenlerle huzursuzluk ve hiddet vb. davranışlar gösteriyorsa, ona, gevşeme, rahatlama yolları öğretilir. Bu, aslında yetişkinler içinde geçerlidir. Gevşeme durumunda bir insanın huzursuz veya hiddetli olması söz konusu olamaz. Bu yöntemi, çocuğun ilgi duyacağı bir konuyu tartışarak veya bir müziği çalarak uygulamakla daha iyi sonuç alınabilir.

Korkuyu yavaş yavaş silme:

Şayet, çocuk okuldan korkuyorsa, onu, önceleri okuldan uzak olan farklı bir çevreye almak ve yavaş yavaş alıştırmak okula yaklaştırmak olumlu sonuç verebilir. Bu konuda çocuğun korkudan mı yoksa haylazlık ve tembellikten mi okuldan kaçtığı iyice ayırddedilmelidir. Çocuğun okuldan uzak durma eğilimi, kuşkusuz farklı nedenlere dayanabilir. Bu yönden bu konuda vaka incelemelerini toplamak gerekebilir. Ancak, burada önemli olan nokta, öğretmenin çocukların olumsuz davranışlarını yavaş yavaş, olumluya dönüştürebilmesidir. Örneğin bazı çocuklar sınıfta konuşmaktan çekinirler. Öğretmen başlangıçta, bu çocukları tek başına okumaya yönleltmeli; sonra bir arkadaşına, sonra bir grup arkadaşına ve en sonunda sınıfa okumasını isteyerek çocuğu yavaş yavaş açmalıdır. Bu arada, bir durumdan diğerine geçerken öğretmenin çocuğun bu davranışını pekiştirmesi önem taşımaktadır.

İstenmeyen davranışları silmede, çocuğun kendi kendini değerlendirmesi, her bir yanlış tepki için cezalandırılması, mahrum bırakılması vb. yaklaşımlara ilişkin deneyler yapılmaktadır. Olumlu davranışların öğrenci gelişimine ve dilek düzeyine uygun olarak ege-men hale gelmesinde öğretmenin büyük rolü vardır. Öğretmenin hizmet öncesi eğitiminde davranışların nedenleri ve kökenlerine ilişkin kavramlar üzerinde durulabilir. Öğretmenler, sistematik amaç analizi konusunda uygulamalı bir yaklaşımla yetiştirilerek, öğrenci davranışına etkin yöntem ve teknikleri bizzat kendi davranışlarına sindirebilirler. Şurası muhakkakki öğretmen, en azından, öğrencinin başarısı için açık seçik kurallar ortaya koyabilir; Öğrencilerin istidat ve yeteneklerine uygun öğrenim yaşantıları düzenleyebilir; Öğrencilerin başarılı yanlarını görüp onları övebilir; Ufak tefek önemsiz yaramazlıkları görmezlikten gelebilir; Olumsuz davranışların doğuracağı olumsuz sonuçları açıklayabilir, ve öğretimi mümkün merteye bireyselleştirebilir. Bunun içinde öğretmen yetiştirme programlarında "davranış değiştirme ilkeleri" konusu üzerinde durulmalıdır. Aslında bu konuda yeterli araştırma vardır. Önemli olan bu araştırma bulgularının sınıf içinde *devamlı olarak* uygulanmasıdır.